

JELENTÉS AZ 1935—1936. ÉVBEN VÉGZETT NEOGÉN OSZTRAKODA VIZSGÁLATOKRÓL.

Írta: Tordai Zalányi Béla dr.

A tisztabereki és a tardi kincstári mélyfúrások osztrakoda faunáinak vizsgálati eredményeiről, az előző jelentéseimben részletesen beszámoltam. A folytatólagos vizsgálatok céljául dr. Ióczy Lóczy Lajos egyetemi tanár úr, a m. kir. Földtani Intézet igazgatója a Nagy Magyar Alföld neogén, de részletesebben a pannóniai üledékcsoportok kifejlődésének és rétegtani helyzetének megállapítását tűzte ki. A kincstári fúrások osztrakoda anyagán kívül, igyekeztem főleg a medence peremi részeiből, minél több vizsgálati anyagot szerezni, melyeknek aztán összehasonlító faunisztikai és bioszociológiai vizsgálatával kíséreljem meg az egyes faunák regionális szerepének lényeges elemeit megállapítani.

Az erősen változó közettípusú és településű neogén üledékek regionális szintezéséhez azonban, a szokásos faunavizsgálatok nem bizonyultak elegendőknek. Vizsgálataim során arról győződtem meg, hogy a faunák és azokat befogadó üledékek ökológiai és asszociációs összefüggéseik feltárása nélkül a regionális rétegtani kiértékelésük megnyugtatóan keresztül nem vihető.

Naumann E., Lundquist G., Pratje O., Klähn H., Wasmund E. és mások vizsgálatai arról győzhetnek meg, hogy a különböző faunák élettéri szerepét úgy tisztázhatjuk, ha a faunák ökológiai magatartásán kívül, az üledékképződést és azt befolyásoló biogén folyamatokat is egységesen vizsgáljuk meg. A faunák ökológiai és asszociációs magatartásának nyomozása útján juthatunk el, az egykori életterek fácieseihez, de általában biológiai típusainak regionális összefüggéseikhez.

A túlnyomóan limnikus neogén életterek osztrakoda faunáinak ökológiai jellege és társulási magatartása beható összehasonlításokat igényel. Ehhez a fauna mennyiségi elemzésén kívül, még olyan összefüggé-

sek nyomozására van szükség, amely az üledék és kövület készletére nézve is konkrét összehasonlításokat tesz lehetővé. Igen jellemző összefüggéseket állapíthattam meg egyes faunák és azokat befogadó üledék Ca- és Mg-karbonát %-os ingadozásai között, amelyek végeredményben az élettéri asszociációs tevékenységből eredtek. Feltehető volt, hogy az asszociációs folyamatok alakulásaiban lényeges szerepe volt a H-ion koncentrációnak. Vizsgálataimnak ez irányú kiterjesztése során arról győződtem meg, hogy a fauna kvantitativ jellemzőinek az üledék karbonát tartalmához és a pH-értékeihez való viszonyításával exakt módon következtethetünk az üledék konszolidálódása folyamán uralkodott koncentrációs viszonyokra s azok szerint alakuló élettéri összefüggésekre.

A tisztabereki és a tardi mélyfúrások osztrakoda faunáinak a változott iránybani elemzése, rétegtani szempontból is igen értékes adatokat szolgáltatott, azonban megfelelő regionális összehasonlító anyag hiányában, az eddigi eredmények általánosításra nem jogosítanak. Az Igazgatóság kívánságára, a többi kincstári mélyfúrás osztrakoda anyagának a biotopikus vizsgálatokhoz való előkészítését is megkezdtem. Debrecen I. sz., Tiszaörs I. sz., Karcag I. sz., Hajdúszoboszló II. sz. mélyfúrások, majd Mezőkövesd I. sz., Mezőkövesd II. sz. (Gulya-tó puszta), Mezőkövesd III. sz. (Hajító-kút), Mezőkövesd IV. sz., (Szomolyai-út), Bogács (Pázsag-pusztai), Szihalom (VI. sz. és VII. sz.), továbbá a Füzesabony II. sz. kutatófúrás anyagát készítettem elő és abból fauna meghatározásokat végeztem.

A Mezőkövesd—Bogács—Szihalom és Füzesabony neogén üledékeiből a következő osztrakodák:

<i>Potamocypris</i> cfr. <i>aculeata</i> (Lillj.)	<i>Stenocypris</i> <i>venusta</i> Z al.
<i>Paracypris</i> (<i>Aglaiia</i>) <i>rákosiensis</i> (Méh.)	<i>Stenocypris</i> sp. ind.
<i>Paracypris</i> sp.	<i>Paracypris</i> sp.
<i>Candona</i> sp. ind.	<i>Cypris</i> <i>abscissa</i> R s s.
<i>Paracypris</i> sp. nov.	<i>Paracypris</i> <i>balkanica</i> Z al.
<i>Stenocypris</i> sp.	<i>Paracypris</i> cfr. <i>labiata</i> Z al.
<i>Kochia</i> cfr. <i>trigonella</i> Héjj.	

túlnyomóan a felső pannóniai, részben az alsó pannóniai fiatalabb szintekre mutató fajok kerültek ki.

A borsodi kincstári kutatófúrásokból megismert osztrakoda faunák vizsgálatának kiegészítéséül, elsősorban a faunakép nyugati alakulásainak nyomozhatása céljából, V i g h Gy u l a dr. által ugyancsak a kincstári kutatásokkal kapcsolatosan Verpelét és Egerszalók környékén gyűjtött neogén osztrakodákat is meghatároztam.

Egerszalóktól DNy-ra az egri út mentén feltárt alsó pannóniai üledékekből:

Cythereis Lörenthey M é h.
Cythereis perforata Z a l.

Cythereis tenuistriata M é h.
Paracypris (Aglaiia) lunata (M é h)-n

kívül a *Herpetocypris*, *Cythereis*, *Paracypris*, *Cythere* és *Loxoconcha* gen.-ba tartozó, de közelebről meg nem határozható faj töredéke került elő.

Verpelét környékéről, valószínűleg az alsó szarmata fiatalabb, átmeneti jellegű szintjéből, különben a balatonföldvári szarmatára is jellemző fajok:

Cytheridea dacica (H é j j.)
Cytheridea rubra G. W. Müll. var.
sera.

Cytheridea punctillata G. S. Brady
var *sarmatica*.
Cythereis Schreteri Z a l.

és néhány *Pontocypris*, *Cytheridea* és *Cythereis* sp.-hez tartozó töredék is előkerült.

A tardi kincstári mélyfúrással kapcsolatosan végzett osztrakoda meghatározásokat, Bogács IV. sz. fúrás 242 m-ig, a Salgótarjáni Kőszénbánya Rt. tardi XI. sz. fúrás 413 m-ig terjedő üledékeinek neogén osztrakoda anyagára is kiterjesztettem.

A kincstári mély- és egyéb kutató fúrásokból kikerült rétegfaunák összehasonlításából és regionális kiértékeléséből különösen az alsó pannóniai képződményekre jellemző faunaképek voltak meghatározhatók. A típusos alsó pannóniai és alsó szarmata képződmények között olyan faunaképek váltak ismeretessé, amelyek határozott átmenetre mutatnak. Ugyanis a tisztabereki és a tardi típusos alsó pannónikum fekvőjében olyan üledéksor mutatható ki, amelynek egyes zónáiban az alsó pannóniai és az alsó szarmata fajok vegyesen, az egymásra következő üledék-típusokban változó frekvenciával, ismételten jelentkeznek. A közbeneső üledékek faunái pedig teljesen extrem fajokból tevődtek össze. A viszonylag gyors ütemben váltakozó faunaképekkel jellemezhető és felső szarmata korúnak ítélt átmeneti üledékcsoport elterjedésének és rétegtani helyzetének megítéléséhez, a további vizsgálataim során, újabb támaszpontokat sikerült szerezniem. Ugyanis Ferenczi István dr. által a pécskörnyéki neogén medence egyes pontjain gyűjtött, az alsó szarmata és az alsó pannónikum *Congerina banatica*-szint érintkezési határán mutatózó, sárgás-fehér meszes agyagokból és mészmárgákból a felső szarmatára jellemző faunaelemek voltak meghatározhatók. A pécskörnyéki

előfordulásokban, miként a tiszabereki és hajdúszoboszlói átmeneti üledékekből, többnyire *Amplocypris*-ekkel jellemezhető faunaképek váltak ismeretessé, amelyek egyúttal a felső szarmata képződmények jelentékeny elterjedését mutatják. Az eddigi vizsgálataim szerint tehát, a neogén medencékben több, egymástól távol fekvő ponton a típusos brakkvízű alsó szarmata durva mészkő, mészmárga és agyag fedőjében finomabb mészmárgák, meszes agyagok és agyagok települnek. Ezekből az üledékekből mindenütt, a típusos brakk alsó szarmata és a már lényegesen kiédesedett alsó pannónikum átmeneti (a *Amplocypris*-ekkel jellemezhető) üledéksorát egységesen átfogó felső szarmata faunaképet lehetett elhatárolni.

A vizsgálat alá vett kincstári mély- és kutató fúrások osztrakoda anyagán kívül, még az Őrszentmiklós III. sz. fúrásnak a 170.5 m-ig terjedő, kiscelli-agyag típusú rétegsor osztrakodáival is foglalkoztam. Innen kikerült:

Pontocypris sp.

Cytheridea perforata R s s.

Cythereis plicatula R s s.

Krithe pernoides B o r n.

Macrocypris arcuata M ü n s t.

Cythereis asperima R s s.

és néhány *Cythere*, *Nesidea* sp. töredékek a középső oligocénre vallanak. Az Eurogasco mihályi I. sz. mélyfúrásából, az 1006 m-ig terjedő rétegsor pannóniai osztrakoda anyagát is megvizsgáltam.

Az Igazgatóság kívánságára a magyar neogén osztrakodáinak monografikus leírását is megkezdtem.